

VÝSKYT SLAVÍKA TMAVÉHO (*Luscinia luscinia*)
NA ÚZEMÍ VÝCHODNÍCH ČECH

DER SPROSSER (*Luscinia luscinia*)
UND SEIN AUFTRETEN IN OSTBÖHMEN

Ladislav Štancl

Věnováno k 80. narozeninám p. Bohumila Votavy,
dlouholetého člena České (Československé) společnosti
ornitologické, člena Východočeské pobočky ČSO
a dlouholetého spolupracovníka Kroužkovací stanice
Národního muzea v Praze

ÚVOD

Otázka rozšíření dvou shodně vypadajících slavíků, slavíka obecného (*Luscinia megarhynchos*) a slavíka tmavého (*Luscinia luscinia*) na území Československa, není ještě přesně vymezena. Podle některých autorů, např. HUDEC et al. (1983), rozšiřuje slavík tmavý v posledních 40 - 50 letech území svého hnízdního výskytu na západ a severozápad. U nás hnízdí pouze v nejvýchodnější části území na východním Slovensku. Porovnáme-li údaje uvedené v práci HUDCE et al. (l.c.) s prací SEDLÁČKA et al. (1988), pak se údaje o jeho hnízdění téměř shodují. Všude je pokládán za velmi vzácného ptáka. SEDLÁČEK et al. (l.c.) ho uvádějí jako vzácný druh, který jen lokálně hnízdí.

Přestože byl dříve jako slavík uherský ptáčníky velmi dobře znám a jimi vyhledáván, je o jeho výskytu v českých zemích známo velmi málo. Za období mapování ptáků v letech 1973 - 1977 se vyskytl pouze na jediné lokalitě u Pardubic (ŠTASTNÝ et al. 1987).

PODĚKOVÁNÍ

Na moji výzvu o spolupráci na výskytu slavíka tmavého na území východních Čech, uveřejněnou ve Zpravodaji Vč. pobočky ČSO č. 5/1991, str. 19, se přihlásili následující členové, jímž za předání svých dat, touto cestou srdečně děkuji. Jsou to:

dr. František Bárta, Miroslav Bártl, Tomáš Bělka, Karel Broulík, Miloslav Hromádka, Václav Kratochvíl, dr. Petr Miles, Petr Skřivan, František Šereda, Zdeněk Volf a Světlana Vránová.

VÝSKYT VE VÝCHODNÍCH ČECHÁCH V MINULOSTI A NYNÍ

Pomineme-li starou zprávu BĚLOHLÁVKOVU (1885), o které MUSÍLEK (1946) píše, že: S velkou pochybností nutno přijmout Bělohlávkovu zprávu, že i slavík uherský (*Luscinia luscinia* L.),

známý též pod jménem "polský", není zde právě neobyčejnějším a žije v stejných poměrech jako slavík obecný, je však řídký u Mětic, Stéblové, Počápel, Sezemic, Zmíného a jinde. Doklad nenajdeme a sám jsem ho tu nezastihl.", zjistíme, že první zprávy a jeho výskytu ve Vč. pocházejí až z období po roce 1965.

Pro Vč. uvádějí HUDEC et al. (l.c.), že není znám např. z Pardubicka, kde je dlouhodobě prováděn odchyt ptáků a první byl chycen 20.zářím 1977. V okolí Lanškrouna chyceno 1971 - 74 celkem 5 ex., předtím ale od r.1956 žádný (ŠTANCL F. in litt.). Podle ŠTASTNÉHO et al. (l.c.) se v období 1973 - 77 vyskytl v době hnízdění u Pardubic. K tomu PTÁČEK A ZAVŘEL (1979) píše, že 7.6.1976 chytily ad. M na Nemošické stráni u Pardubic. Ten-
týž pták byl jimi chycen a překroužkován 8.5.1977 a v toku pozorován 14.5.1977, ale nezmiňují se o možnosti hnízdění.

Podle dat, která se mně podařilo z období posledních 25 let na shromáždit, byl zde první chycen v roce 1967, ale teprve po roce 1970, začal stoupat počet odchycených a pozorovaných slavíků tmavých po celém území východních Čech. Především na místech pravidelného, po dlouhou dobu prováděného odchytu, kde po desítky let předtím nebyl zastihnut, byl vícekrát kontrolován. Souhlasí to asi s obdobím návratu slavíka obecného na jeho bývalá hnízdiště.

PROSTŘEDÍ VÝSKYTU NA ÚZEMÍ VÝCHODNÍCH ČECH

Všeobecně píše Hudec et al. (l.c.), že se vyskytuje především ve vlhkých, listnatých lesích a kolem vod. V době tahu převážně kolem vodních toků s hustě zarostlými břehy. Také však ve starých zahradách, patcích apod.

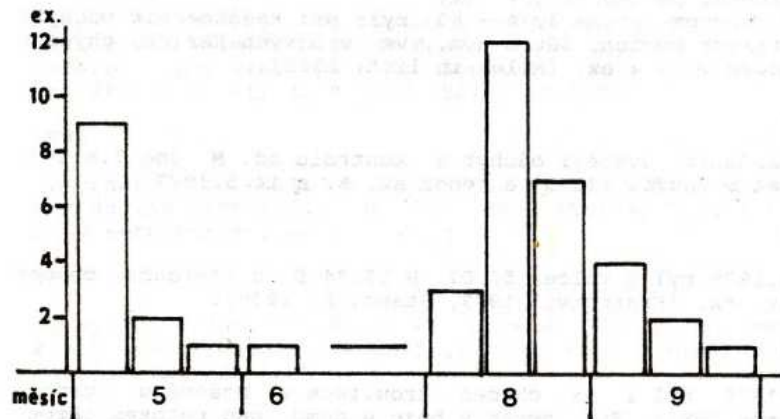
Bližší údaje o prostředí výskytu odchycených a pozorovaných slavíků tmavých jsem shromáždil o 40 ptácích. Většina z nich byla zastihnuta poblíž vody, pouze jeden z nich na suchu, mezi domy ve městě:

u potoka v lese a louce v keřích	11
u rybníka v keřích	9
Šerlich, akce Balt a noční odchyt (Čihák, Hromádko)	9
vrbové keře poblíž vod v zástavbě	6
v zahradě, poblíž vody	3
lužní les	1
na suchu v zástavbě	1
<hr/>	
Celkový počet odchytů	40

DOBA VÝSKYTU

Slavíci tmaví se na území Vč. vyskytli jak v jarních, tak

i v podzimních měsících, v přibližném poměru asi 1:2 (obr.1) Na jarním tahu byl určen podle zpěvu již 4.5.1981. Nejčasnější odchyt byl proveden 5.5.1979. V první dekádě května byla zastihnuta většina ptáků z jarního tahu. Poslední byl chycen 24.5.1972, (mimo č.11).

Obr. 1 Doba výskytu slavíka tmavého (*Luscinia luscinia*) na území východních Čech

Obr. 1 Der Sprosser (*Luscinia luscinia*) und sein auftreten in Ostböhmen

Na podzimním tahu se zde vyskytli po celý srpen a září. Nejvíce zastihů je v době mezi 11. 20.VIII. Nejčasněji protahoval 5.8.1982, nejpozději 25.9.1981.

ODCHYTY A POZOROVÁNÍ SLAVÍKA TMAVÉHO VE VÝCHODNÍCH ČECHÁCH

1967

1. Miles (in litt. 1968) píše, že byl ve vrbových keřích koupaliště chycen Kolářem 1 ex. 12.8.1967. Ten byl potom určen Formánkem a Milesem.

1971

2. 6.5.1971 kroužkoval Frant. Štancl (1981) M na potoce k "Půlcestě" u Albrechtic u Lanškrouna.
3. U rybníka "Čermenský" u Lanškrouna chytil F.Štancl (l.c.) F 11.5.1971.

4. 24.5.1972 kroužkoval František Štancl (l.c.) M na Haldě u Lanškrouna.

1974

5. - 6. Další dva odchyty těchto slavíků provedl F.Štancl (l.c.) u rybníka "Krátký", když zde ve dnech 25. a 30.8.1974 kroužkoval po jednom juv. ex.
7. - 10. Koncem srpna 1974 - 80 byli při každodenním odchytu ve Starých Bucích, 380 m n.m., ve vrbových keřích, chyceny a kroužkovány 4 ex. (Miles in litt. 1985).

1976

11. Od Pardubic uvádějí odchyt a kontrolu ad. M dne 7.6.1976 Ptáček a Zavřel (1979) a téhož ex. 8. a 14.5.1977

1977

12. 20.9.1979 byl u Volče, 50.07 N 15.34 E, u Přelouče, chycen 1 juv. ex. (Kratochvíl 1979, Štancl L. 1980).

1979

13. 5.5.1979 byl 1 ex. chycen Broulíkem v Mošové u Turnova (Žďárek 1983). Byl chycen v bezu u domu, nad potokem (Broulík in litt.)
14. 7.5.1979 chytil 1 ex. F. Štancl v Damníkově, okr. Ústí nad Orlicí (Žďárek l.c.)
15. - 16. 16.8.1979 byli 2 juv. ex. chyceni na strouze v louce u Rohovládovy Bělé (Štancl, Štanclová 1984). Jeden z nich zde byl ještě 21.8.1979 kontrolován.
17. 16.7.1979 byl juv. ex. kroužkován u rybníka "Velký Netřenský" u Svitav (Rejman, Urbánek 1979).

1980

18. 15.8.1980 kroužkoval Bělka f.g. při akci Balt na Šerlichu v Orlických horách. Křídlo 86 mm, ocas 70 mm, hmotnost 29 g. (Bělka in litt., Volf in litt.).

1981

19. Navečer, 4.5.1981 určil Medek dle zpěvu M ve zbytku lužního lesa u Ploukovic u Semil (Žďárek l.c.).
20. Broulík chytil 1 ex. na "Žabakoru" u Mladé Boleslavi 7.5.1981 (Žďárek l.c.). Byl určen jako M + 2 K a chycen za pěkného slunného dne dopoledne, mezi vrbovými keři (Broulík in litt.).
21. - 23. Na strouze u vsi Rohovládova Bělá, byl 10.8. a 9.9. pozorován a 15.9.1981 chycen juv. ex. (Štancl, Štanclová 1987).
24. Bártl (in litt.) kroužkoval 1 K ex. u "Zábranských" rybníků u Lázní Bohdaneč 19.8.1981.
25. Opět v Rohovládově Bělé se 1 ex. vyskytl 25.9.1981 na pravidelném odchytovém místě v zahradě (Štancl, Štanclová 1987).

1982

26. Ve Volči u Přelouče chytil Kratochvíl (in litt.) juv. ex. 5.8.1982 v podvečerních hodinách v keřích u vsi u podmáčené louky.
27. Při akci Balt na Šerlichu kroužkoval Vávra mladého ptáka 15.8.1982. Křídlo 85 mm, ocas 64 mm, hmotnost 28 g. (Bělka in litt.).
28. - 29. Pod Masarykovou chatou v Orlických horách chytil po jednom ex. Kaiser 15. a 30.8.1982 (Volf in litt.).
30. Dalšího, při akci Balt na Šerlichu, jako 1 K určeného, kroužkoval Prášil 31.8.1982 (Bělka in litt.).

1983

31. Ve Vračovicích, 49.17 N 16.15 E u Vysokého Mýta kroužkoval Šereda (in litt.) f.g. ex. 7.9.1983, kterého chytil v rákosí u keře černého bezu.

1985

32. 19.8.1985 u Rohovládovy Bělé, 50.06 N 15.36 E, na obvyklém místě na strouze jsme chytili juv. ex., křídlo 92,5 mm, ocas 78 mm, hmotnost 26 g.

1986

33. Na stejném místě ve Vračovicích u Vys. Mýta chytil Šereda (in litt.) juv. ex. 13.8.1986.
34. Volf (in litt.) kroužkoval + 2 K ex. v Bartošovicích v Orlických horách, kterého chytil 3.9.1986 před keřem černého bezu u potoka.

1987

35. - 36. 28. a 29.8.1987 byli nočním tahu na Šerlichu chyceni 2 juv. ex. (Hromádko in litt.).

1988

37. 8.5.1988 zpíval 1 ex. v Hradci Králové, 50.12 N 15.50 E, v Labské kotlině, v keři mezi domy (Skřivan in litt.).
38. - 39. Další při nočním odchytu na Šerlichu 17.8.1988 chycení, byli určeni jako 1 K a + 1 K (Hromádko in litt.).
40. V zahradě v Rohovládově Bělé jsme další juv. ex. chytili 29.8.1988.

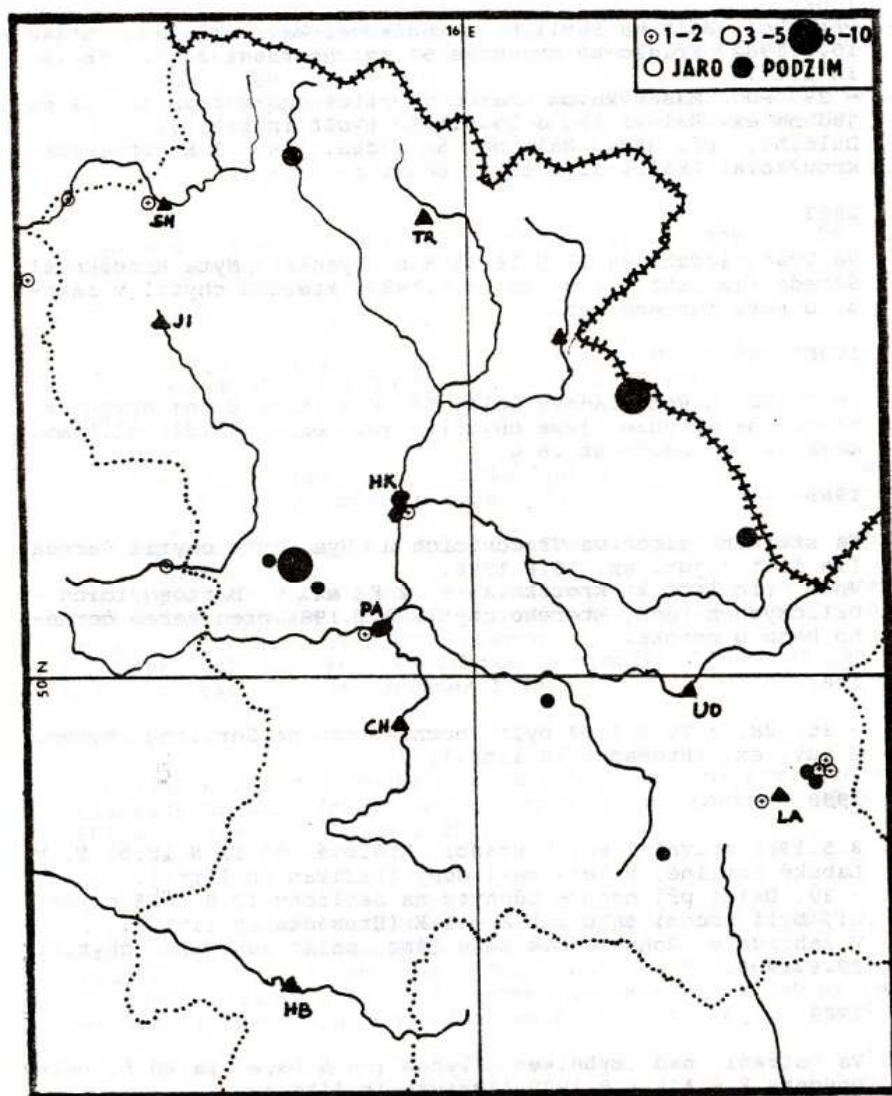
1989

41. Ve stráni nad rybníkem "Žehuň", 50.09 N 15.20 E, byla chycena F + 1 K 6.5.1989 (Skřivan in litt.).
42. V Bartošovicích v Orl. horách byl další juv. ex. kroužkován 4.9.1989 (Volf in litt.).

1990

43. Za pěkného májového dne 6.5.1990, zpíval v keři černého

- bezu v Mašově u Turnova M, který byl později, v 6,30 hod chycen a určen jako M + 1 K (Broulík in litt.).
 44. V zahradě v Rohovládově Bělé jsme další juv. ex. kroužkovali 7.8.1990.

Obr. 2 Výskyt slavíka tmavého (*Luscinia luscinia*) na území východních Čech
 Obr. 2 Der Sprosser (*Luscinia luscinia*) und sein auftreten in Ostböhmen

ZÁVĚR

Slavík tmavý (*Luscinia luscinia*) se na území východních Čech v dřívějších dobách patrně nevyskytoval. Od začátku tohoto století až do roku 1967 nebyl zde zastížen. Údaje z minulého století nejsou doloženy.

Zástihy a pozorování prvních slavíků tmavých souhlasí asi přibližně s návratem slavíka obecného (*Luscinia megarhynchos*) na jeho bývalá hnízdiště. Vůbec první byl zde chycen ve Vrchlabí 12.8.1967. Počet protahujících se po roce 1970 začal zvyšovat, hlavně však v roce 1979 a v dalších letech. Celkově zde bylo v době 1967 - 1990 kroužkováno a nebo pozorováno 44 ptáků.

ZUSAMMENFASUNG

In früheren Zeiten ist der Sprosser (*Luscinia luscinia*) im Ostböhmisches Gebiet wahrscheinlich nicht vorgekommen. Von Anfang dieses Jahrhunderts bis zum Jahre 1967 wurde er hier nicht beobachtet. Die Angaben aus dem vergangenen Jahrhundert konnten nicht belegt werden.

Die ersten Sprosserbeobachtungen stimmen ungefähr mit der Wiedereinbürgerung der Nachtigallen (*Luscinia megarhynchos*) an ihren alten Nistplätzen überein. Der allererste Sprosser wurde am 12.8.1967 in Vrchlabí gefangen und beringt. Nach 1970 stieg die Anzahl der durchziehenden Sprosser und fand 1979 und den darauffolgenden Jahren ihren Höhepunkt. In der Zeit von 1967 bis 1990 konnten 44 Exemplare beringt bzw. beobachtet werden.

LITERATURA

- Bělohlávek, F., 1885: Ornithologické poměry Pardubicka. Výroční zpráva české vyšší reálné školy v Pardubicích: 1 - 38.
- Čihák, K., Hromádko, M., Beran, J., 1990: Akce Balt v Orlických horách v letech 1979 - 1983. Panurus 2: 5 - 30.
- Hudec, K. et al., 1983: Fauna ČSSR. Ptáci III/1. Praha:429-435.
- Kratochvíl, V., 1979: v: Ornitologická pozorování. Zprávy ČSO 18: 24.
- Miles, P., 1968: Výskyt méně obvyklých druhů ptáků a savců na území Krkonošského národního parku ve Vrchlabí. Opera corcontica 5: 251 - 256.
- Miles, P., 1985: Die Vögel des Krkonoše. Acta universitatis Carolinae 1985: 1-101.
- Ptáček, M., Zavřel, J., 1979: v: Ornitologická pozorování. Zprávy ČSO 18: 25.
- Rejman, B., Urbánek, L., 1980: v: Ornitologická pozorování. Zprávy ČSO 18: 25.
- Sedláček, K. a kol., 1988: Červená kniha 1: Ptáci. Praha: 134.

- Štancl, F., 1981: Ptactvo Lanškrounska. Acta musei Reginaehra-
censis XVI: 251.
- Štancl, L., 1980: Slavík tmavý (*Luscinia luscinia*) na Bohdaneč-
sku. Zprávy ČSOS 21: 17 - 18.
- Štancl, L., 1991: Slavík tmavý (*Luscinia luscinia*) a jeho
výskyt ve východních Čechách. Zpravodaj Vč. pob. ČSO 5: 19.
- Štancl, L., Štanclová, H., 1984: Pozorování vzácně a zřídka se
vyskytujících ptáků ve střední části východních Čech v
letech 1971 - 1980. Práce a studie - Přír. 15: 142.
- Štancl, L., Štanclová, H., 1987: Ptactvo Pardubicka II. Bohda-
nečsko. Pardubice: 98 - 99.
- Štastný, K., Randík, A., Hudec, K., 1987: Atlas hnízdního
rozšíření ptáků v ČSSR 1973/77. Praha: 290 - 291.
- Žďárek, P., 1983: Ornitologické zajímavosti. Sborník Vč.pobočky
ČSO 5: 73.

Adresa autora:

Ladislav Štancl, 533 43 Rohovládova Bělá 43